



**MAMI,
TATI,
ZNÁŠ MÁ
PRÁVA
?**



MAMI, TATI, ZNÁŠ MÁ PRÁVA ?

Malá publikace o Úmluvě o právech dítěte

Jana Votavová a kolektiv

Praha, 2008



Milí rodičové,

dostává se Vám do rukou malá publikace o Úmluvě o právech dítěte s názvem „Mami, tati, znáš má práva?“.

Rádi bychom, aby Vám pomohla podívat se na práva dítěte i jinýma očima. Mnohdy se setkávám s názory různých lidí i rodičů, že jejich dítě má právo jen na vzdělání a to mu stačí. Ano, vzdělání je pro život velmi důležité, ale ochrání Vaše dítě před všemi nástrahami, které na něj číhají?

Je důležité, abyste vnímali Úmluvu jako dokument, který chce pomoci jak Vašemu dítěti, tak i Vám samotným. Bude-li Vaše dítě znát všechna svá práva a bude-li současně chápat, že každý člověk má i své povinnosti, bude to pro něj určitě velmi dobré. A osobně si myslím, že to jako rodiče pro své dítě určitě chcete.

Zná-li dítě Úmluvu o právech dítěte, může mu skvěle sloužit například jako prevence před šikanou a zneužíváním. Dítě bude vědět, co je špatně a jak se zachovat. Úmluva mu dokáže pomoci s odpověďmi na otázky: „Kdo jsem?“, „Kam patřím?“...

Dítě je náš partner. Ptáme se ho, co cítí, co by rádo dělalo, co se mu líbí či nelíbí. Učíme se mu dávat odpovědnost přiměřenou jeho věku. Roli rodičů při výchově dětí nikdo nenahradí, ani škola, ani správný oddíl či kroužek, kam dítě chodí. Všichni musíme spolupracovat, komunikovat spolu a hájit zájem dítěte.

Znalost práv dítěte je stejně důležitá jako znalost Základní listiny práv a svobod. Možná ještě důležitější, protože jde právě o DĚTI.



I. část

Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte ve zkratce

Jak se to může dotýkat mého dítěte?

Zneužívání a týrání dětí

Informace a poradenství – kontakty

Právní hledisko a sankce

Úmluva o právech dítěte (plný text)

II. část

Devatero rad České rady dětí a mládeže pro rodiče

4

5

7

12

14

16

18

21

36

36

I. část



Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je mezinárodní dokument, který se zabývá pouze právy dětí.

Úmluva byla schválena **20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN** v New Yorku (OSN = Organizace spojených národů – je mezinárodní organizace pro udržení míru, spolupráci všech států a vzájemnou pomoc – více na www.osn.cz).

Zpracování dokumentu o právech dětí navrhlo Polsko v roce 1979. Na vytvoření úmluvy se podíleli politici, neziskové organizace, právníci, lékaři, představitelé církve a mnoho dalších odborníků z nejrůznějších zemí. Až po dlouhých 10 letech jednání byly přípravy dokončeny a mohlo dojít ke schválení dokumentu.

Úmluva je otevřena podpisu všem státům, které souhlasí, že ji budou dodržovat a plnit. Dosud úmluvu podepsalo **191 států světa**. Úmluvu neschválily pouze dva státy: **Somálsko** a **USA**, ty sice úmluvu přijaly, ale neratifikovaly. Česká republika podepsala úmluvu v březnu 1993.

Obsah úmluvy tvoří preambule a tři hlavní části. Celkem obsahuje úmluva **54 článků**. V první části se popisují jednotlivá práva, na něž mají děti nárok (články 1 – 41), druhá část se zaměřuje na plnění úmluvy, hodnocení plnění a ustanovuje Výbor pro práva dítěte (články 42 – 45). Třetí část popisuje podmínky ratifikace, přistoupení, ale i vypovězení úmluvy (články 46 – 54). Originál úmluvy je napsán v angličtině, přičemž všechny překlady mají stejnou váhu.

Dítětem se v úmluvě rozumí osoba **mladší 18 let**. V dokumentu je dětem dáno právo na život a přežití, na jejich osobní rozvoj, zároveň se požaduje, aby byly děti chráněny před jakoukoli formou zneužívání a vykořisťování. Úmluva chrání všechny děti bez rozdílu a zdůrazňuje nejlepší zájem a blaho dítěte.

Úmluva vychází ze zásady „**tři P**“:

1. provision = zaopatření – přežití a výchova dětí
2. protection = ochrana – ochrana dětí
3. participation = účast – účast na životě ve společnosti

Na plnění Úmluvy o právech dítěte dohlíží **Výbor pro práva dítěte OSN**. Je složen z 10 expertů, kteří jsou voleni na 4 roky. Výbor se na svých setkáních zabývá problémy, které vznikají při plnění úmluvy a jedná s dalšími organizacemi, které se jakýmkoli způsobem zabývají dětmi např. UNICEF, UNESCO, WHO, ILO atd. Státy, které podepsaly úmluvu, musí předkládat **pravidelné zprávy** o plnění úmluvy. Úvodní zpráva musí být předložena do 2 let a dále se předkládají vždy periodické zprávy po 5 letech. Tyto zprávy jsou veřejně přístupné.

K Úmluvě o právech dítěte byly v roce 2000 přidány další dva **Opční protokoly**:

1. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů
2. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie



Úmluva o právech dítěte ve zkratce

1. Definice dítěte

Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud se podle právního řádu státu nedosahuje zletilosti dříve.

2. Zákaz diskriminace

Všechna práva v úmluvě se vztahují na všechny děti bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti a rodu či jiného postavení jeho rodičů, zákonných zástupců či členů rodiny.

3. Nejlepší zájem dítěte

Všechny kroky veřejných orgánů, zařízení sociální péče, soudů, státní správy a zákonodárných orgánů, jež se dítěte týkají, by měly být činěny s ohledem na jeho nejlepší zájem a blaho. Tyto orgány by pro to měly činit všechna potřebná opatření.

4. Zaručení práv

Státy jsou povinné uskutečňovat všechna práva v této Úmluvě bez výjimky.

5. Rodičovské vedení

Stát je povinen respektovat práva a povinnosti rodičů k jejich odpovědnosti za směřování dítěte.

6. Život

Každé dítě má právo na život.

7. Jméno a státní příslušnost

Každé dítě má od narození právo na jméno a státní příslušnost, stejně jako právo znát své rodiče.

8. Zachování totožnosti

Stát je povinen chránit totožnost dítěte.

9. Oddělení od rodičů

Děti mají právo žít se svými rodiči a udržovat s nimi styky, pokud to není v rozporu s jejich nejlepšími zájmy. Stát zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli. Pokud je dítě odděleno od rodičů, má právo udržovat s nimi pravidelné osobní kontakty. V jakémkoli řízení se poskytuje možnost všem stranám zúčastnit se řízení a sdělit svoje názory a stanoviska.

10. Spojování rozdělených rodin

Rodiče a děti mají právo, za účelem spojení rodiny, opustit území kteréhokoli státu a vstoupit na území jiného státu dle platného práva.

11. Nezákonné přemísťování dětí

Stát je povinen předcházet nezákonnému přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět.

12. Názor dítěte

Dětem se zabezpečuje právo vyjadřovat svoje vlastní názory. Státní orgány by měly brát ohled na jejich vyjádření, přičemž by měly brát v potaz jeho věk a stupeň vývojové úrovně.

13. Svoboda projevu

Dítě má právo na svobodu projevu, což zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a šířit informace a myšlenky ústně, písemně nebo tiskem, pokud se tím neomezují práva druhých.

14. Svoboda myšlení a náboženství

Dítě má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Svoboda projevu náboženství může být podrobena pouze zákonem pro ochranu veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví a morálky.

15. Svoboda sdružování

Dítě má právo na svobodu sdružování a shromažďování, tato svoboda může být omezena pouze zákonným opatřením.

16. Ochrana soukromí

Děti nesmí být vystaveny zásahům do soukromí, domova i korespondence a v žádném případě nesmí být útočeno na jejich čest a pověst.

17. Přístup k informacím

Sdělovací prostředky mají povinnost poskytovat dětem informace v souladu s jejich potřebami. Státy mají

vydávat knihy pro děti. Musí být brán zřetel na jazykové potřeby dětí z menšinových skupin a etnik.

18. Povinnosti rodičů

Rodiče mají prvotní zodpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát rodičům pomáhá např. formou rozvoje státních institucí, zařízení a dalších služeb péče o děti.

19. Ochrana před zneužíváním

Děti mají právo na ochranu před tělesným a duševním násilím, urážením, zneužíváním, zanedbáváním a nedbalým zacházením, týráním a vykořisťováním.

20. Ochrana dětí bez rodiny

Dítě má právo na ochranu a pomoc poskytnutou státem. Stát zabezpečuje dětem adekvátní náhradní péči.

21. Osvojení

Osvojit si dítě lze jen v jeho nejlepším zájmu, a pokud o tom rozhodnou kompetentní orgány. Osvojení dítěte nesmí vést k finančnímu obohacování dalších osob.

22. Děti uprchlíků

Ochranu a humanitární pomoc je třeba poskytovat uprchlíkům a jejich dětem.

23. Děti s postižením

Děti s duševním nebo tělesným postižením mají nárok na ochranu, vzdělávání a výcvik, který jim umožní co největší míru soběstačnosti a aktivní účasti na životě ve společnosti. Tyto děti mají nárok požívat plný a řádný život v podmínkách zabezpečujících důstojnost.

24. Zdraví

Děti mají právo na přístup k zdravotní a lékařské péči. Matky mají nárok na odpovídající péči před i po porodu. Stát činí veškerá možná opatření pro snižování kojenecké a dětské úmrtnosti a činí osvětu v oblasti preventivní zdravotní péče a poradenství.

25. Dítě pod ochranou státu

Dítě umístěné státem do jakéhokoli typu zařízení má právo na to, aby byly všechny podmínky a okolnosti jeho umístění pravidelně kontrolovány a hodnoceny.

26. Sociální výhody

Děti mají právo využívat výhod sociálního systému státu, kde se nachází, stejně jako mají právo na sociální pojištění.

27. Životní úroveň

Děti mají právo na přiměřenou životní úroveň nezbytnou pro tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj. Stát je povinen pomoci rodičům, kteří nejsou schopni toto svým dětem zabezpečit.

28. Vzdělání

Děti mají právo na bezplatné povinné základní vzdělání. Při dodržování kázně ve škole je třeba respektovat lidskou důstojnost dítěte. Stát přijímá veškerá možná opatření ke snižování počtu těch, kteří školu nedokončí.

29. Cíle výchovy

Výchova dítěte má směřovat k jeho rozvoji a k přípravě pro zodpovědný život ve společnosti. Výchova má také posilovat úctu k rodičům.

30. Děti z menšin

Děti z menšinových společenství a etnik a děti domorodých obyvatel mají právo na vlastní kulturu, náboženství a jazyk.

31. Volný čas

Děti mají právo na odpočinek, volný čas a hru, jako i účast na kulturních a uměleckých aktivitách.

32. Dětská práce

Stát chrání děti před výkonem práce, která může ohrožovat jejich zdraví a rozvoj. Stát stanoví minimální věkovou hranici pro vstup do zaměstnání, upravuje pracovníprávní vztahy a určuje sankce a pokuty za jejich porušení.

33. Drogy

Děti mají právo být chráněny před užíváním omamných a psychotropních látek. Děti nesmí být využívány k nezákonné výrobě drog a obchodování s nimi.

34. Zneužívání a vykořisťování

Děti mají právo být chráněny před sexuálním zneužíváním, prostitucí a pornografií. Děti nesmí být sváděny nebo nuceny k jakékoli nezákonné sexuální

nebo pornografické činnosti za účelem finančního obohacování.

35. Prodej, pašování a únosy dětí

Stát učiní veškerá možná opatření bránící prodeji, pašování a únosům dětí.

36. Vykořisťování

Dítě má právo na ochranu před jakýmkoli formami vykořisťování.

37. Mučení a zbavení svobody

Mučení, kruté, nelidské a ponižující zacházení nebo trestání dětí se zakazuje. Zatčení, zadržení a uvěznění dítěte se provádí jen v krajním případě a jen po dobu nezbytně nutnou. S dítětem se musí zacházet jako s lidskou bytostí hodnou důstojnosti a je nutno brát ohled na potřeby jeho věku.

38. Ozbrojené konflikty

Osoby, které nedosáhly věku patnácti let, se nesmí přímo účastnit bojových akcí a nesmí být členy ozbrojených sil.

39. Léčebná a resocializační péče

Stát je povinen zajistit dětem, které to potřebují, náležitou péči, podporu tělesného i duševního zotavení a umožnit jim opětovnou integraci do společnosti.

40. Výkon spravedlnosti nad dětmi

Děti, které byly obviněny ze spáchání trestného činu, mají právo na to, aby byla dodržována jejich práva. Delikt musí být bez odkladu vyřízen kompetentním orgánem.

Děti mají právo na bezplatné zajištění tlumočnicka, pokud se proces vede v jazyce, kterému nerozumí.

41. Dodržování norem

Ustanovení této úmluvy se nedotýkají právního řádu ČR a dalších schválených mezinárodních smluv.

42. – 54. Zveřejnění Úmluvy a její prosazování v praxi, obecná ustanovení OSN a Výbor pro práva dítěte

Stát je povinen informovat o této úmluvě nejširší veřejnost, a to jak dospělí, tak i děti.

Úmluva ustanovila Výbor pro práva dítěte, který má deset členů. Jeho hlavním úkolem je dohlížet na plnění úmluvy ve státech, které ji schválily.

Státy, které Úmluvu schválily, musí předložit hodnotící zprávu o stavu plnění Úmluvy do dvou let a následně vždy po pěti letech. Tyto zprávy jsou přístupné široké veřejnosti.

Pro posílení mezinárodní spolupráce v této oblasti OSN spolupracuje i s dalšími mezinárodními organizacemi jako např. UNICEF, UNESCO, WHO, ILO. Tyto organizace mohou společně s jinými institucemi OSN poskytovat cenné informace a rady ohledně nejlepšího postupu při prosazování Úmluvy o právech dítěte.

Úmluvu může podepsat jakýkoli stát světa, pokud souhlasí s jejími principy.

Úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka OSN.

Stát může Úmluvu vypovědět, a to písemným oznámením generálnímu tajemníkovi OSN.

U generálního tajemníka je uložen původní text Úmluvy v angličtině, arabštině, francouzštině, ruštině a španělštině. Všechny tyto překlady mají stejnou platnost, stejně jako ten český.

Vysvětlivky:

UNICEF – Dětský fond OSN

UNESCO – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

WHO – Světová zdravotnická organizace

ILO – Mezinárodní organizace práce



Jak se to může dotýkat mého dítěte?

Šikana

Slovo šikana pochází z francouzštiny a je odvozeno od slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání a pronásledování.

Šikana je jakékoliv chování, které ubližuje, ohrožuje, ponižuje nebo zastrašuje druhou osobu. Je to závažná agresivní porucha chování, která se vyskytuje u jedinců od útlého dětství až po stáří.

Mezi hlavní rysy šikany patří záměr ublížit druhému, je opakovaná a existuje velký nepoměr mezi útočníkem a obětí, ta je vždy slabší. Hlavním znakem šikany je tedy samoučelnost a agrese.

Šikanuje ten, kdo má potřebu mít nad každým převahu a opovrhuje slaboštvím. Tyto osoby mají agresivní sklony a ubližovat druhým jim přináší potěšení. Ten, kdo šikanuje, sám nebývá často šťastný.

Obětí šikanování jsou slabší jedinci, kteří jsou tiší, neprůbojní, citliví a mají často nízké sebevědomí. Nějakým způsobem se liší od ostatních např. nosí brýle nebo rovnátka, nemají značkové oblečení, mají jinou barvu pleti, jiné názory nebo kamarády. Tyto děti jsou u spolužáků neoblíbené, o přestávkách se baví spíše s učiteli, při sportovních hrách jsou vybírány do družstev jako poslední a celkově vyhledávají společnost spíše mezi dospělými.

Existuje mnoho forem šikanování. Často se jedná o různé posměšky, ponižování, pomluvy, nadávky – tyto lehké formy mohou vyústit až ve fyzické napadání a útoky, šťouchání, honění, rvačky, bití a poškozování věcí.

Pokud zjistíte, že je Vaše dítě šikanováno, nebojte se a promluvte si o tom zcela otevřeně. Nečekejte až za Vámi samo přijde ale sami v něm podněcujte důvěru nebo mu doporučte ať si promluví s kamarádem, učitelem nebo jinou osobou, které důvěřuje. Případně kontaktujte poradenské organizace, jejichž seznam je dále v této publikaci.

Diskriminace

Slovo diskriminace pochází z latinského výrazu *diskriminare*, což znamená v překladu rozlišovat.

Diskriminace je projevem předsudku vůči lidem na základě národnosti, barvy pleti, náboženství, sexuální orientace, pohlaví nebo věku bez ohledu na osobnost jedince.

Předsudek je tradičně udržovaný iracionální názor, který automaticky přijímáme a neověřujeme jeho pravdivost. Jedná se o společensky sdílené zjednodušené přesvědčení o určité skupině lidí nebo o jevech, např: blondýny jsou hloupé. Vnímání předsudků se velmi těžce mění, ovšem není to zcela nemožné.

Předsudkům se bohužel učíme v průběhu celého života. V tomto směru nejvíce na člověka působí rodina, škola, kamarádi ale také média. Od těchto subjektů bezmyšlenkovitě přijímáme předsudky, podle kterých se chováme a jednáme.

Mezi nejčastější formy diskriminace patří tyto:

- rasismus – diskriminace na základě rasy
- xenofobie – strach z neznámého
- antisemitismus – nenávisť k Židům

Diskriminování se často projevuje jako posmívání se, ponižování, pomlouvání a nadávání druhému, ale také může docházet k rvačkám a bití.

Návykové látky

Mezi návykové látky patří drogy, různé psychotropní látky, cigarety a alkohol. Tyto látky mají při častém užívání škodlivý vliv na zdraví, a proto by s nimi v žádném případě neměly děti vejít do styku.

Zneužívání dětí k obchodu s drogami je nepřípustné a v České republice trestné.

Dle platného zákona se nesmí prodávat cigarety a alkohol dětem mladším 18 let. Pokud někdo nutí děti k nákupu tohoto zboží, dopouští se trestného činu.

I Vaše dítě kouří? Nebud'te k tomu lhostejní, řešte to s ním!

Vzkazy od dětí

„Ostatní mě přehlídí, protože jsem černá.“
Tereza, 17 let

„Nosím brýle a rád čtu. Ostatní ze třídy mě nemají rádi. Minule mi vysypali batoh s knížkami.“
Vojta, 8 let

„Když se táta opije, tak nás pak s bráchou zmlátí.“
Pavel a Milan, 10 a 14 let

„Jsem šikanovaná. Holky z céčka si mě vyhlídly.“
Kristýna, 13 let

„S kámošema jsme šli do krámu a ukradli tam pár věcí. Bojím se, že to praskne.“
Martin, 11 let

„Minule sem jim musel dát novou bundu. Nesmím to říct nebo mě zmlátěj.“
Ondřej, 9 let

„Poprvé mi dali jointa kamarádi a bylo to fakt hustý!“
Tomáš, 15 let

„Maminky přítel mě často hladí. Nelíbí se mi to, ale neumím říct ne.“
Petruška, 7 let

Také Vaše dítě může mít tento problém!

Zneužívání a týrání dětí

Pohlavní zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobu může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba.

Pohlavní zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové. Bezdotykové zneužívání např. zahrnuje setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým záznamům. Kontaktní zneužívání je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, orálnímu nebo análnímu pohlavnímu styku.

Výzkum MUDr. Petra Pötheho pro Linku bezpečí ohledně sexuálního zneužívání dětí v České republice odhalil, že:

- 56 % dětí to, že byly zneužívány, nesdělilo – mysleli si, že by jim nikdo nevěřil,
- 44 % byli zneužiti nepřibuznou osobou:
 - » přítel rodičů,
 - » soused,
 - » 4,8 % učitel,
 - » 13 % vedoucí oddílu; 6 % na dětském táboře; sportovní oddíly 2%,
 - » spolužáci, kamarádi.

FYZICKÉ (TĚLESNÉ) TÝRÁNÍ

a) aktivní

NĚKTERÉ ZNÁMKY BITÍ:

- modřiny, otoky na tváři a jinde na těle,
- spáleniny, např. od cigaret,
- zlomeniny, tržné rány a odřeniny,
- stopy po kousnutí člověkem.

CHOVÁNÍ DÍTĚTE:

- strach a vyděšenost z konkrétních dospělých,
- obranné a úhybné reakce dítěte,
- pasivita nebo naopak agresivita,
- stud za modřiny a jiná poranění – např. dítě se raději omluví z hodiny tělocviku, než by vysvětlovalo, jak přišlo k modřinám, které má po těle,
- hlad po pozornosti a citu jiných dospělých, lítostivost,
- strach z návratu domů, útky z domova,
- poruchy spánku včetně nočních můr.

b) pasivní

K zanedbávání (neboli pasivnímu tělesnému týrání) dochází v případě, kdy rodiče nebo jiní pečovatelé neposkytují dítěti náležitou péči a pozornost v jídle, hygieně, oblečení nebo jeho bezpečí. Patří sem i nedostatečná starost a péče o zdravotní, citové a intelektové potřeby dítěte, které jsou přiměřené jeho momentálnímu stavu a věku.

NĚKTERÉ ZNÁMKY ZANEDBÁVÁNÍ:

- trvalý hlad, podvýživa,
- chudá slovní zásoba
- špatná hygiena, zkažené zuby a časté záněty dásní,
- dítě není očkováno proti nemocím,
- nevhodné oblečení vzhledem k počasí,
- **nedostatek dohledu** – dítě je večer doma samo, venku pobývá dlouho do tmy a bez dozoru apod.
- vyčerpanost, přepracovanost,
- s dítětem se nikdo neučí, nezajímá se o jeho školní povinnosti,
- vyhození z domova.

NĚKTERÉ PROJEVY ZANEDBANÉHO DÍTĚTE:

- má chudé nebo velmi špatné vztahy s rodiči,
- touží po citu a pozornosti jakéhokoliv dospělého (nedělá rozdíly mezi blízkými a cizími lidmi, vrhá se k cizím dospělým, odešlo by s nimi),
- je neobvykle unavené až apatické, někdy naopak nevládnutelné,
- všechno jí hltavě a hladově,
- **chodí za školu nebo do ní chodí pozdě, má potíže s učením,**
- zdráhá se odcházet domů,
- houpá se, cucá věci nebo prsty, kýve hlavou,
- žebra o jídlo, peníze nebo jiné věci.

PSYCHICKÉ (CITOVÉ) TÝRÁNÍ

O JAKÉ CHOVÁNÍ SE JEDNÁ?

- dítě stále slyší, že je špatné, hrozné, nesnesitelné,

- dospělí dítě odmítají, bezcitně mu nadávají a vyhrožují tresty, za trest je zamykají samotné,
- nedovolí mu mít kamarády, zakazují mu oblíbené činnosti, vyčítají dítěti, že se o něj musí starat.

PSYCHICKÉ TÝRÁNÍ NEZANECHÁVÁ PŘÍMO STOPY NA TĚLE DÍTĚTE, ALE PŘINÁŠÍ TYTO PROBLÉMY:

- opožděný vývoj, pomočování,
- **lhaní, krádeže, násilné chování,**
- nápadná neposlušnost vůči dospělým,
- zhoršení školního prospěchu,
- smutek.

Násilí pouličních gangů, extremistických skupin či divácké násilí

je patologickou formou násilí, ve které násilí kompenzuje deficit životního programu a nudu; je potencováno anonymitou davu a reaguje na naučené podněty.

Delikventní chování dětí a mladistvých je páchaní přestupků a trestné činnosti. V posledních letech se významně zvyšuje brutalita útočníků.

(Čerpáno z www.stopnasilinadetech.cz, www.detskaprava.cz.)



Informace a poradenství – kontakty

Rádi byste se více informovali o jednotlivých paragrafech Úmluvy o právech dítěte či řešíte nějaký konkrétní problém se svým dítětem a nevíte kam se obrátit? Zde je několik zajímavých odkazů, kde lze nalézt informace vztahující se k porušování Úmluvy o právech dítěte aj.

Nadace Naše Dítě – www.nasedite.cz

www.pravadeti.cz – zde naleznete materiál přímo věnovaný rodičům

Sdružení **Linka bezpečí** – www.linkabezpeci.cz – zde naleznete i rodičovskou linku

Rodičovská linka – 840 111 234

Rodičovská linka je v provozu každý všední den odpoledne; pondělí, středa a pátek: 13 – 16 hod., úterý a čtvrtek: 16 – 19 hod.

Rodičovská linka poskytuje telefonickou krizovou intervenci a poradenství především rodičům, prarodičům a ostatním členům rodiny z celé České republiky. Nabízí jim pomoc v krizové situaci, která se týká jejich dětí. V případě problémů v rodinných vztazích zajišťuje služby v podobě výchovného, rodinného a sociálně-právního poradenství. Zároveň nabízí výchovné poradenství pro pedagogy mateřských, základních a středních škol. Své služby poskytuje výhradně po telefonu a ctí zásadu anonymity klienta – pokud klienti sami nechtějí, nemusejí sdělovat své osobní údaje.

Růžová linka – www.ruzovalinka.cz – **272 736 263**

Helpline RŮŽOVÁ LINKA je telefonická linka pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize nebo v situaci, kdy si neumějí poradit nebo se rozhodnout. Děti samy předpokládají, že by takovou službu využily, kdyby se dostaly do velmi vážné situace a obávaly by se svěřit rodičům proto, že vědí, že jejich rodiče mají málo času, málo porozumění, podceňují jejich problémy, nezajímají je jejich pocity nebo také proto, že jsou sami aktérem dětského stesku či spouštěčem jeho stresu (násilí ve výchově, komunikaci, rodičovské násilí, nadměrná konzumace alkoholu, drog či jiná zatěžující odlišnost). RŮŽOVKA je poradenské centrum poskytující základní informace o právech dětí, ochraně dětí před všemi formami interpersonálního násilí a zejména ochraně dětských obětí násilí. Její činnost respektuje zájem dětí garantovaný Úmluvou o právech dítěte a z toho vyplývající podporu klíčové osoby dětské oběti násilí a intervenci pro celou rodinu.

Veřejný ochránce práv – www.ochrance.cz

Řešíte-li komplikovanější problém, můžete se obrátit na veřejného ochránce práv – ombudsmana.

Dětské krizové centrum – www.dkc.cz

Zřizuje Linku důvěry. Na telefonní číslo **241 484 149** se můžete obrátit i vy se svými problémy a dotazy **7 dní v týdnu, 24 hodin denně**.

Posláním Linky důvěry DKC je nepřetržitě dostupná odborná pomoc v krizi pro děti i dospělé, kteří se v nějaké podobě setkali s problematikou syndromu CAN (Child Abuse and Neglect), ať již jako přímé nebo nepřímé oběti ve své vlastní rodině nebo v bezprostředním okolí. Služby Linky důvěry DKC mohou využít všichni lidé v krizové životní situaci, která se může týkat různých oblastí života.

Projekt CzechKid

Pro děti je zajímavý webový portál www.czechkid.cz, kde si mohou vybrat jednu postavu a s ní prožívat její běžný den, různé situace, např. diskriminaci, přistěhovalectví aj.

Bezpečný internet

Hledáte odpovědi na otázky „Jak zabezpečit internet?“ nebo „Jak ochránit dítě před nástrahami internetu?“ Naleznete je na adrese www.pomoconline.cz.

Daná problematika je také velmi dobře zpracována v **mnohých publikacích**. Mezi nejznámější autory patří: Prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., Dr.h.c., Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., doc. PhDr. Lenka Šulová Csc., Prof. PhDr. Petr Weiss, Ph.D. a Mudr. Eva Vaníčková, Csc.



Právní hledisko a sankce

Výběr z trestního zákona (Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění), týkající se ochrany dítěte a mladistvých:

§ 34

Při výměře trestu se jako k **přítěžující okolnosti** přihlédne zejména k tomu, že pachatel svedl k činu jinak trestnému, provinění nebo trestnému činu jiného, zejména dítě mladší patnácti let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých.

§204 – Trestný čin kuplířství

(1) Kdo jiného zjedná, přiměje nebo svede k **provozování prostituce**, nebo kdo kořistí z prostituce provozované jiným, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné vážné újmy anebo zneužívaje tísně nebo závislosti jiného.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

- a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 značný prospěch,
- b) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, nebo
- c) spáchá-li takový čin na **osobě mladší než osmnáct let**.

(4) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 2 na **osobě mladší než patnáct let**.

§ 205 – Šíření pornografie

(1) Kdo **pornografické dílo** písemné, fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné takové dílo

- a) nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje **dítěti**, nebo
- b) na místě, které je **dětem přístupné**, vystavuje nebo jinak zpřístupňuje,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, činí veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné **pornografické dílo**,

- c) které zobrazuje nebo jinak **využívá dítě**,
- d) v němž se zobrazuje násilí či neúcta k člověku, nebo
- e) které zobrazuje nebo jinak znázorňuje pohlavní styk se zvířetem,

anebo kdo kořistí z takového pornografického díla, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

§ 205a – Přechovávání dětské pornografie

Kdo **přechovává** fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné **pornografické dílo**, které **zobrazuje nebo jinak využívá dítě**, bude potrestán odnětím svobody až na dva roky.

§ 205b – Zneužití dítěte k výrobě pornografie

(1) Kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede nebo **zneužije dítě k výrobě pornografického díla** nebo kořistí z účasti dítěte na takovém pornografickém díle, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

§ 216a – Obchodování s dětmi

(1) Kdo za odměnu svěří **dítě** do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný podobný účel, bude potrestán odnětím

svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem.

(3) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek.

Dítětem podle § 216 a 216a se rozumí osoba mladší než osmnáct let. (jinak v předchozích ustanoveních je dítě osoba mladší 15 let)

§ 217a – Svádění k pohlavnímu styku

(1) Kdo **nabídne, slíbí nebo poskytne osobě mladší osmnácti let** za pohlavní styk s ní, nebo za její pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování **úplatu** nebo jinou výhodu či prospěch, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

§ 217b

Osoba mladší osmnácti let, která žádá nebo přijme úplatu nebo jinou výhodu či prospěch za to, že sama má pohlavní styk, nebo se sama pohlavně ukájí, obnažuje nebo se dopouští jiného srovnatelného chování, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci nebo pomocníkovi.

§ 218 – Podávání alkoholických nápojů mládeži

Kdo soustavně nebo ve větší míře **podává osobám mladším než osmnáct let alkoholické nápoje**, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

§ 218a – Podávání anabolických látek mládeži

Kdo opakovaně nebo ve větší míře **podává osobě mladší než osmnáct let** anabolika nebo jiné prostředky s anabolickým účinkem k jinému než léčebnému účelu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

§ 241 – Znásilnění

(1) Kdo **násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži** nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na **osobě mladší než osmnáct let**.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

- a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo
- b) spáchá-li takový čin na **osobě mladší než patnáct let**.

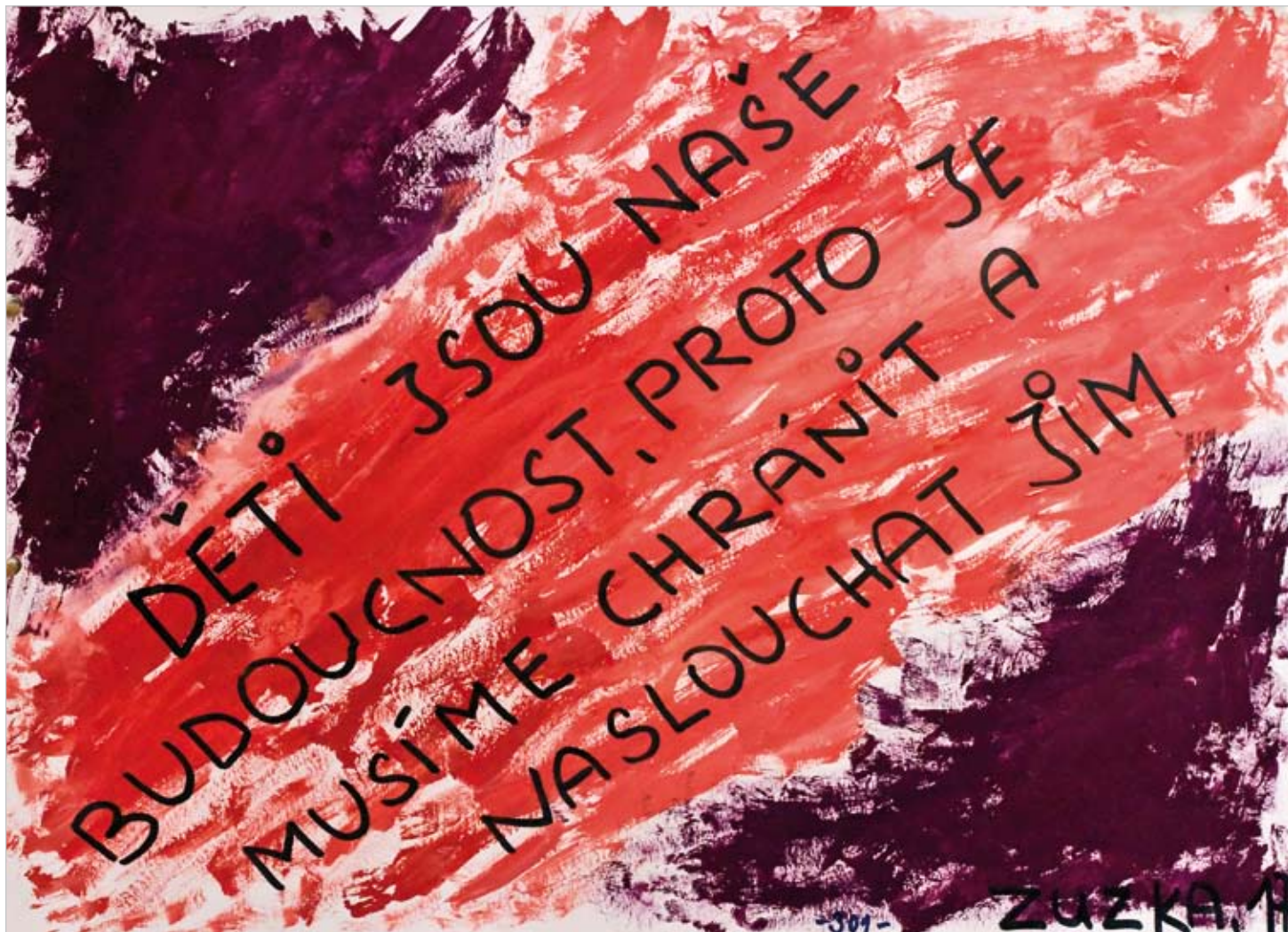
Pohlavní zneužívání

§ 242

(1) Kdo **vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let** nebo kdo takové osoby jiným způsobem **pohlavně zneužije**, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

§ 243

Kdo **zneužívaje závislosti osoby mladší než osmnáct let** nebo osoby svěřené jeho dozoru, **přiměje ji k mimo-manželské souloži**, nebo kdo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem **pohlavně zneužije**, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.



Úmluva o právech dítěte (plný text)

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, majíce na mysli, že lid spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě, uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení, pamětlivy, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity, majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci

práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v člancích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací, zabývajících se péčí o blaho dětí, majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. listopadu 1959, dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm, pamětlivy ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN, týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů, uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost, berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte, uznávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v rozvojových zemích, dohodly se na následujícím:

ČÁST 1

Článek 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Článek 2

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činností, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců nebo členů rodiny.

Článek 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně

za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Článek 4

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv, uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, kulturní a sociální práva, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

Článek 5

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místními obyčejí, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Článek 6

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Článek 7

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Článek 8

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.
2. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Článek 9

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

2. V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.
4. Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli zásahu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne dítěti, rodičům nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové informace samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Článek 10

1. Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. č. 9, odst. 1, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.
2. Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem

a v souladu se svým závazkem podle čl. 9, odst. 2, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této úmluvě.

Článek 11

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět.
2. Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Článek 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Článek 13

1. Dítě má právo na svobodu projevu: toto právo zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.
2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:
 - a) k respektování práv nebo pověsti jiných,
 - b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Článek 14

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.
3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Článek 15

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.
2. Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná

v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti nebo veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod druhých.

Článek 16

1. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.
2. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 17

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, povzbuzují:

- a) hromadné sdělovací prostředky k šíření informací a materiálů, které jsou pro dítě sociálně a kulturně prospěšné a které odpovídají duchu článku 29 této úmluvy,
- b) mezinárodní spolupráci při tvorbě, výměně a rozšiřování takových informací a materiálů z různých kulturních, národních a mezinárodních zdrojů,
- c) tvorbu a rozšiřování knih pro děti,
- d) hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby braly zvláštní ohled na jazykové potřeby dětí náležejících k menšinové skupině či domorodému obyvatelstvu,
- e) tvorbu odpovídajících zásad ochrany dítěte před informacemi a materiály škodlivými pro jeho blaho, majíce na mysli ustanovení článků 13 a 18 této úmluvy.

Článek 18

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí při tom být zájem dítěte.
2. Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb pro děti.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Článek 19

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob starajících se o dítě.
2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž bylo svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení

s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Článek 20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.
3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut „kafala“ podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Článek 21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a:

- a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným,
- b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo v rodině osvojitele

nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu,

- c) zabezpečí, aby síť osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi,
- d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho, aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob,
- e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

Článek 22

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.
2. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují, budou-li to považovat za potřebné, součinnost v úsilí Spojených národů a jiných příslušných mezivládních organizací nebo nevládních organizací spolupracujících se Spojenými národy k ochraně a pomoci takovému dítěti a k vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace k jeho opětovnému spojení s rodinou. Jestliže rodiče nebo jiné členy rodiny

nelze nalézt, poskytuje se dítěti stejná ochrana jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto úmluvou.

Článek 23

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.
3. Uznávajíce zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je určena k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co největšího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a osobního rozvoje.
4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v duchu mezinárodní spolupráce podporují výměnu odpovídajících informací v oblasti preventivní zdravotní péče a medicínského, psychologického a funkčního léčení v případě postižených dětí, včetně rozšiřování a přístupu k informacím týkajícím se metod rehabilitační výchovy

a profesionální přípravy k tomu, aby státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, mohly zlepšovat své možnosti a znalosti, a prohloubit tak své zkušenosti v těchto oblastech. V tomto směru se bere zvláštní ohled na potřeby rozvojových zemí.

Článek 24

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání rehabilitačních a léčebných zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plné uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:
 - a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti,
 - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče,
 - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiné také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí,
 - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu,
 - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům, aby měly přístup ke vzdělání a aby byly podporovány při využívání těchto základních znalostí,

- f) k rozvoji osvěty a služeb preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.
 4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Článek 25

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.

Článek 26

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.
2. Tyto výhody se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod, podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

Článek 27

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.
2. Rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení.
4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, ať už na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo v zahraničí. Zejména v těch případech, kdy žijí v jiném státě než dítě, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují přístup k mezinárodním dohodám nebo uzavírání takových dohod a rovněž tak dosahují jiných odpovídajících dohod.

Článek 28

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:
 - a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání,
 - b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je

přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory,

- c) všemi vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností,
 - d) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání,
 - e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve školách byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto úmluvou.
 3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a negramotnosti ve světě s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky. V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země.

Článek 29

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:
 - a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu,
 - b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám a také k zásadám zakotveným v Chartě spojených národů,
 - c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním

hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím,

- d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti, v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,
 - e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.
2. Žádná část tohoto článku nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

Článek 30

V těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.

Článek 31

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem

byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.

Článek 32

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.
2. Státy, které jsou smluvními stranami úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:
 - a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání,
 - b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání,
 - c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

Článek 33

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná opatření, včetně zákonodárných, sociálních, správních a kulturních, k ochraně dětí před nezákonným užíváním narkotických a psychotropních látek definovaných příslušnými mezinárodními smlouvami a k zabránění zneužívání dětí při jejich nezákonné výrobě a obchodování s těmito látkami.

Článek 34

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání, k zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti,
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování,
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.

Článek 35

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Článek 36

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Článek 37

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu,
- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí

v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu,

- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby osoby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, ledaže by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou,
- d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.

Článek 38

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly 15 let věku, neúčastnily přímo bojových akcí.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zdržují povolávání do svých ozbrojených sil osob mladších 15 let. Při povolávání osob, které dosáhly věku 15 let, avšak které jsou mladší 18 let, přijímají přednostně osoby starší.
4. V souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, které mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, státy, které jsou

smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna proveditelná opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně.

Článek 39

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.

Článek 40

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzachycení dítěte a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.
2. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby:
 - a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo,
 - b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky:

- i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina,
 - ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonného zástupce, informováno o obviněních, proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc,
 - iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho zájmu,
 - iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby byla zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby a hodnocení jejich výpovědí,
 - v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem,
 - vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří,
 - vii) aby ve všech stadiích řízení bylo uznáváno jeho soukromí.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřizování

orgánů a institucí zvláště určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:

- a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo,
- b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez přijetí soudní procedury za předpokladu dodržování lidských práv a právních záruk.

4. Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru, konzultativní služby, zavedení zkušební lhůty, náhradní péče, programy vzdělávání a zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.

Článek 41

Nic v této úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v:

- a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo
- b) mezinárodním právem, které je pro takový stát závazné.

ČÁST II

Článek 42

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.

Článek 43

1. Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou

se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.

2. Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.
3. Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.
4. První volby do výboru se konají do šesti měsíců ode dne, kdy tato úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce před termínem konání dalších voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak sestaví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží jej státům, které jsou smluvní stranou úmluvy.
5. Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou úmluvy, tvoří kворum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou úmluvy.
6. Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena výboru lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období

pěti členů výboru, zvolených v prvních volbách, uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů.

7. Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru vykonává funkci po zbytek funkčního období.
8. Výbor vypracuje vlastní jednací řád.
9. Výbor zvolí své funkcionáře na období dvou let.
10. Zasedání výboru se normálně konají v sídle Spojených národů anebo v jiném vyhovujícím místě určeném výborem. Výbor se pravidelně schází jednou ročně. Doba trvání zasedání výboru určují a v případě potřeby kontrolují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, na svém zasedání, s výhradou schválení Valným shromážděním.
11. Generální tajemník Spojených národů poskytne personál a zařízení potřebné k účinnému plnění funkcí výboru podle této úmluvy.
12. Se souhlasem Valného shromáždění obdrží členové výboru utvořeného podle této úmluvy odměnu z prostředků Spojených národů za podmínky, o nichž rozhodne Valné shromáždění.

Článek 44

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují předkládat prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo:
 - a) do dvou let ode dne, kdy se staly smluvní stranou úmluvy,

- b) poté každých pět let.
2. Ve zprávách podle tohoto článku se použije na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají stupně plnění závazků podle této úmluvy. Zprávy rovněž obsahují informace dostatečné k tomu, aby byl zabezpečen úplný přehled výboru o provádění úmluvy v dotyčné zemi.
 3. Stát, který je smluvní stranou úmluvy, který předložil komplexní úvodní zprávu nemusí v následujících zprávách na základě odstavce 1, písm. b) opakovat základní informace poskytnuté dříve.
 4. Výbor může od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, požadovat další informace významné pro provádění úmluvy.
 5. Výbor prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá Valnému shromáždění Spojených národů každé dva roky zprávu o své činnosti.
 6. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, své zprávy zpřístupňují široké veřejnosti ve vlastní zemi.

Článek 45

Pro zajištění účinného provádění úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti upravené touto úmluvou:

- a) Odborné organizace UNICEF a jiné orgány Spojených národů mají právo být přítomny jednání o provádění těchto ustanovení této úmluvy, která spadají do oblasti jejich činnosti. Výbor může vyzvat UNICEF a jiné příslušné orgány podle své úvahy, aby podaly názory odborníků na provádění této úmluvy v oblastech spadajících do jejich činnosti.
- b) Výbor podle své úvahy postupuje odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným organizacím zprávy došlé od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo

pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkajících se těchto požadavků nebo oznámení.

- c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte.
- d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

ČÁST III

Článek 46

Tato úmluva je otevřena k podpisu všem státům.

Článek 47

Tato úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 48

Tato úmluva zůstává otevřena k přístupu všem státům. Listiny o přístupu se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 49

1. Tato úmluva vstoupí v platnost třicátý den po datu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.
2. Pro každý stát, který úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny o přístupu, vstoupí

úmluva v platnost třicátý den po uložení ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.

Článek 50

1. Kterýkoli stát, který je smluvní stranou úmluvy, může navrhnout změnu úmluvy a předložit ji generálnímu tajemníku Spojených národů. Generální tajemník poté seznámí s pozměňovacím návrhem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se žádostí, aby mu sdělily, zda jsou pro svolání konference států, které jsou smluvní stranou úmluvy, která by návrh posoudila a rozhodla o něm. Generální tajemník svolá tuto konferenci pod záštitou Organizace spojených národů, vysloví-li se alespoň třetina států pro její uspořádání. Každý pozměňovací návrh přijatý většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy, přítomných a hlasujících na konferenci bude předložen Valnému shromáždění Organizace spojených národů ke schválení.
2. Změna odsouhlasená na základě odstavce 1 tohoto článku vstoupí v platnost, bude-li schválena Valným shromážděním Spojených národů a přijata dvoutřetinovou většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy.
3. Vstoupí-li změna v platnost, stává se závaznou pro státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, které ji přijaly. Ostatní státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, jsou nadále vázány jen ustanoveními této úmluvy a kterýmikoli dřívějšími změnami úmluvy, jež přijaly.

Článek 51

1. Generální tajemník Spojených národů přijímá a rozesílá text výhrad, které státy učinily při ratifikaci nebo přístupu k úmluvě.
2. Výhrada neslučitelná s předmětem a účelem této úmluvy se nepřipouští.

3. Výhrady mohou být kdykoli odvolány oznámením zaslaným generálnímu tajemníku Spojených národů, který o tom informuje všechny státy. Takové oznámení je účinné dnem, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníku.

Článek 52

Stát, který je smluvní stranou úmluvy, může tuto úmluvu vypovědět písemným oznámením generálnímu tajemníku Spojených národů. Vypovězení se stane účinným jeden rok po dni, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníku.

Článek 53

Tato úmluva bude uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 54

U generálního tajemníka Spojených národů bude uložen původní text této úmluvy, jehož anglické, arabské, čínské, francouzské, ruské a španělské znění má stejnou platnost. Na důkaz toho níže podepsaní zmocněnci, kteří jsou k tomu řádně pověřeni svými vládami, podepsali tuto úmluvu.

Dáno v New Yorku, dne 20. listopadu 1989



II. část

Devatero rad České rady dětí a mládeže pro rodiče při výběru mimoškolních aktivit ... a jedna speciální návrh



1. Myslete na celkový rozvoj dětské osobnosti.

Receptů k tomu, aby děti byly šťastné a úspěšné, je spousta, ale málokteré vedou opravdu k výsledku. My doporučujeme – v souladu se zjištěními celé řady výzkumů – klást důraz na **zvědavost, svědomitost, otevřenost, emocionální stabilitu a přátelskost.**

2. Respektujte individualitu dítěte.

Rodič by měl dítě citlivě motivovat, ukazovat mu možnosti a cesty a tak v něm pěstovat zájem o danou aktivitu. Je rozhodně lepší mít zdravé normální dítě, než stresovaného, labilního génia.

3. Naslouchejte svému dítěti.

Naslouchejte svým dětem, třebaže jsou malé. Když je držíte za ruku, nespěchejte na ně, jděte jejich tempem, protože vás chtějí vyléčit ze spěchu. Nedávejte jim dárky, ale darujte se jim vy sami.

4. Zásadně důležitá je dobrá parta.

Dobří kamarádi jsou největším bohatstvím dítěte. A současně jsou nejspolehlivější prevencí proti možným ohrožením dítěte v dospívání. Snažte se poznat kamarády svých dětí a mít přehled o tom, co dělají ve volném čase.

5. Nechte své dítě užívat si dětství.

Dětem se stále zkracuje doba dětství. Nepřetěžujte proto své dítě a neorganizujte mu všechnen volný čas. Ke správnému dětství patří i prostor pro vlastní nápady, jak volný čas využít.

6. Na prázdniny myslte s předstihem.

Celoroční činnost v oddíle, který znáte, je nejlepší vstupenkou na letní tábor i zárukou toho, že vaše dítě na něm bude šťastné.

7. Buďte dobře informovanými rodiči.

Oblast mimoškolních aktivit vašeho dítěte je natolik důležitou součástí jeho života, že vám stojí za to mít i tady dobrý přehled. Získejte reference o sdruženích, oddílech či kroužcích ve svém okolí. Kontakty na sdružení dětí a mládeže najdete i na internetu. Celostátně je nejuplněnější zdroj informací na www.crdm.cz.

8. Proměna zájmů dítěte je přirozená.

Je uměním výchovy najít „zlatou střední cestu“ mezi tím této nestálosti čelit a postupně zvyšovat schopnost dítěte ke stálosti, a mezi přetěžováním objektivních schopností dětí udržet delší dobu o něco zájem.

9. Spolupracujte s vedoucími svých dětí.

Zajímejte se o činnost oddílů, klubu, souboru či kroužku, poznejte dobře jejich vedoucí – budou časem vašimi nejlepšími spojenci při výchově vašich potomků.

10. Rodina je rodina.

Sdružení dětí a mládeže (ani střediska volného času se svými kroužky) nejsou místem, kde děti máte co nejčastěji „odkládat“. Rodinné zázemí a v něm prožité pěkné chvíle strávené s rodiči, sourozenci či prarodiči nemůže dítěti nahradit nic.

1. Myslete na celkový rozvoj dětské osobnosti

Předpokládáme, že i vám hlavně záleží na tom, aby vaše dítě bylo šťastné a aby obstálo v životě jako čestný člověk, který je přínosem pro druhé i pro společnost. A předpokládáme, že jste pro to také připraveni a ochotni velmi mnoho sami vykonat. Vždyť je to vaše celoživotní tvůrčí dílo, kterému se jen tak něco jiného nemůže vyrovnat.

Receptů k tomu, aby děti byly šťastné a úspěšné, je spousta – a nejspíš leckteré z nich se dostaly i k vám. Jistě v nich je i leccos, co stojí za zamyšlení i vyzkoušení. Také ovšem řada věcí problematických či vyloženě škodlivých. My se v naší nabídce takového receptu opíráme o svědectví snad nejznámějšího českého dětského psychologa Zdeňka Matějčka. Ten ve svých **Psychologických esejích z konce kariéry** napsal:

Big Five neboli Velká pětka je vynález teprve nedávný. Je to pět vlastností člověka, o nichž lze na podkladě četných studií soudit, že umožňují svému nositeli společenský úspěch, přinejmenším v dnešní západní civilizaci (pro buddhisty by to vypadalo asi jinak). Takový člověk se dobře uplatní v práci, je oblíbený, jeho životní dráha je vyrovnaně vzestupná, takže spíše než kdo jiný má „šťastný život“. Samozřejmě – neplatí to absolutně – ale poněvadž to vychází opakovaně a statisticky významně, něco na tom je.

Když doktor Luděk Kubička prováděl tzv. predikční analýzy nálezů shromážděných o velké skupině dětí v jejich devíti letech a pak v dospělosti po třicítce, vyšly mu z oné Velké pětky čtyři vlastnosti také dosti přesvědčivě. Znamená to, že kdybychom byli dost moudří, mohli bychom s pravděpodobností přece jen vyšší než náhodnou předpovídat z chování dětí ve třetí třídě základní školy jejich uspokojivou životní dráhu v dospělosti.

Těmi vlastnostmi Velké pětky jsou: **zvědavost, svědomitost, otevřenost** (extraverze), **emocionální stabilita a přívětivost** či (jinak řečeno) **přátelskost**. Jimi se Zdeněk Matějček pak zevrubně zabývá a celou svoji úvahu uzavírá následovně:

*Podívejme se ještě jednou na vlastnosti v naší Pětce. Je to, upřímně řečeno, dost podivná směs, každý pes jiná ves, od inteligence po přívětivost. Každá z nich je složená či tzv. komplexní a žádná není hned na první pohled srozumitelná a potřebuje výklad – až snad na tu svědomitost. Společných jmenovatelů však mají, domnívám se, hned několik. Ve všech je něco aktivního, všechny jsou zaměřeny z člověka ven, všechny jsou takové, že nemohou někomu druhému škodit, ale spíše mu něco kladného poskytují (pocit jistoty a opory) a všechny jsou konec konců **prosociální**, tj. společnosti příznivé. Není pak divu, že společnost jejich nositele příznivě přijímá a tím umožňuje i jejich (v mezích možnosti) optimální osobnostní rozvoj a společenskou úspěšnost.*

To současně znamená, podíváme-li se na věc z evolučního hlediska, že to prosociální má ve vývoji lidského rodu převahu. Věřte nevěřte, ono se to přece jen, být třeba až v dlouhodobé perspektivě, vyplácí nést si sám v sobě do světa prosociální vlastnosti, postoje, charakteristiky – či jakkoliv tomu chceme říkat. A ono se to stejně tak vyplácí společnosti takové lidi společenskou úspěšností ocenit. Kdybychom tento evoluční vklad nedovedli uchovat a posílit, ale kdybychom jej zanedbali, promrhali nebo jím dokonce programově pohrdli, velice bychom se ochudili (jenomže, vykládejte tohle novinářům a politikům a všem těm, kdo si dělají patent na osvětu národa!).

Teď jde ještě o to, jak to dobré předat svým dětem a jak je na dobrou cestu do světa vybavit. Nemůžeme spoléhat jenom

*na dědičnost, i když nepochybně hraje velkou roli, a už vůbec bychom neměli nechat věcem jen tak volný průchod. Když se tak dívám dozadu, řekl bych, že vlastně pořád na tohle myslím a snažím se to sám pro sebe i pro ty druhé nějak vyjádřit. Ale nakonec mi z toho vždycky vyjde jen jedno dvojjediné doporučení, které jsem tady už vícekrát připomínal: **totiž učit děti** (odmalička, a to jemně, taktně, opatrně, avšak cílevědomě a rozhodně a ovšem na svém vlastním příkladu) **ovládat sebe a pomáhat druhým**.*

A my vám nabízíme v tomhle náročném i krásném úkolu spolupráci.

2. Respektujte individualitu dítěte

Tohle je rada na první pohled úplně samozřejmá. A jistě i vy snadno budete souhlasit s tím, že zdaleka ne každé dítě bude vrcholovým sportovcem nebo houslovým virtuosem. Nejspíš by podobně reagovala naprostá většina rodičů. A přece nezdá se, aby rodiče zajatci svých nesplněných ambic: často si přejí, aby dítě dosáhlo toho, čeho oni sami nedosáhli, a promítají do svých dětí své nenaplněné sny. Pokud přitom nerespektují individualitu dítěte, jeho nadání a zájem, nejen, že to málokdy vede ke skutečnému úspěchu, ale může to vážně zkomplikovat i vztah mezi nimi a dětmi

Přesto současně můžete jako rodiče své děti opravdu pro mnohé získat a být na startu jejich budoucího úspěchu v té či oné oblasti nebo činnosti. Známa česko-německá dětská psycholožka Eva Rheinwaldová k tomu ve své knize **Jak vychovat šťastné dítě** mimo jiné uvádí:

Při výzkumu, který jsem s kolegy prováděla v muzeu přírodních věd v Los Angeles, jsme pozorovali děti s rodiči, když se

přicházeli podívat, jak se rodí kuřata. Sledovali jsme vliv vzorů. Děti zaujímaly stejné postoje jako rodiče, dělaly podobná gesta. Když se rodiče o klubající kuřátka nadšeně zajímali a ukazovali na ně prstem, děti gestikulovaly stejně nadšeně a radostně. Pokud dospěli znuděně, bez zájmu postávali a plnili pouze povinnost doprovodu, děti se také o nic nezajímaly. Věšely se úzkostně na rodiče, anebo otráveně postávaly a stále se něčeho dožadovaly.

V této studii se jasně ukázalo, jak nadšení, které se zdá být všem zdravým dětem vlastní, může být ubito špatným příkladem. Opět se potvrzuje, že dřív, než začneme vychovávat děti, musíme vychovávat sami sebe. A jako se děti učí do nás, i my se můžeme od nich naučit, že také zdánlivě obyčejné a nám zcela samozřejmé věci dovedou vyvolat spontánní nadšení. Chceme-li vychovat zdravé a chytré děti, musíme v nich nadšení podporovat a sdílet ho s nimi od prvního dne, kdy začnou objevovat sebe a své okolí.

A to plně podporuje i zkušenost z oddílů našich sdružení. Vzor rodičů – kteří podobným oddílem prošli – nebo někoho v příbuzenstvu či okolí je silným a účinným zdrojem motivace. Jistě to platí i u sportů či hry na hudební nástroje.

Rodič by tedy měl dítě citlivě motivovat, ukazovat mu možnosti a cesty a tak v něm pěstovat zájem o danou aktivitu. Možná to nakonec nepovede k tomu, že se dítě bude této oblasti či aktivitě věnovat, nebo že v ní dokonce vynikne. Ale to pro štěstí a úspěch dítěte není nejdůležitější. A jistě ani pro vás: Je rozhodně lepší mít zdravé normální dítě, než stresovaného, labilního génia.

Jako inspiraci k tomu vám nabízíme úvahu **O dětech** od libanonského malíře a básníka Chalíla Džibrána z jeho nejznámějšího díla **Prorok**:

Vaše děti nejsou vašimi dětmi.

Jsou syny a dcerami Života, toužícího po sobě samém.

Přicházejí skrze vás, ale ne od vás. A třebaže jsou s vámi, přece vám nepatří.

Můžete jim dát svou lásku, ne však své myšlenky, neboť ony mají své myšlenky.

Můžete dát domov jejich tělům, ne však jejich duším, neboť jejich duše přebývají v domově zítřka, který vy nemůžete navštívit dokonce ani ve svých snech.

Můžete se snažit být jako ony, nepokoušejte se však učinit je podobné sobě.

Neboť život nekráčí zpět a nezastavuje se u včerejška.

Jste luky, z nichž jsou vaše děti vystřelovány jako živé šípy.

Lučištník vidí na stezce nekonečna terč a napíná vás svou silou, aby jeho šípy letěly rychle a daleko.

Ať napínání rukou Lučištníka je pro vás radostí.

Neboť jak miluje šíp, který letí, tak miluje také luk, který je pevný.

3. Naslouchejte svému dítěti

Kdopak z rodičů by si nepamatoval na první slova svého dítěte? Kolik u toho bylo očekávání, kolik pozornosti! Bohužel

mnohdy uplyne jen několik let a titíž rodiče stejným dětem už zdaleka tolik pozornosti nevěnují. Pro jejich neustálé brebentění či vyptávání střídané občasnými nářky a stížnostmi mají už malé pochopení a tak mají i mnohem blíže k nějakému tomu „Mlč už!“ nebo „Neotravuj pořád...“.

Není to přitom ze zlé vůle ani z nezájmu o své děti. Hlavní roli v tom hraje únava, vlastní starosti – a především nedostatek času. Skoro vše, co probíhá společně s dětmi, je poznamenáno spěchem a s ním spojeným stresem. Ve výzkumu, který si před několika lety u agentury Median zadal Junák, označily 2/3 rodičů za největší starost spojenou s dětmi právě nedostatek času, který na ně mají. Norský sociální antropolog Thomas Hylland Eriksen ve své mimořádně závažné knize **Tyranie okamžiku** situaci rodičů dokonce charakterizuje takto:

Hlavní starostí mnoha rodičů je slepování a propojování časových jednotek podle následujícího vzorce: „Ty dneska odvezeš X na hodinu houslí a já vyzvednu Y ve školce. Jestli pojedíš s oběma dětmi na chatu, abych mohl tento víkend pracovat, pak je vezmu na celý další víkend k mým rodičům. Mohla bys být dnes večer doma, abych mohl já na tu schůzi? Jestli budu moci jít zítra ráno dřív do práce, můžeme se další den prostrídat.“

Pokud ovšem chcete opravdu pro štěstí a úspěch svých dětí udělat co nejvíc, musíte tomuhle ničivému trendu čelit. Platí totiž bez výjimky to, k čemu poeticky a tím naléhavěji zve rodiče Stefano Biavaschi v knize **Prorok větru**:

Naslouchejte svým dětem, třebaže jsou malé, protože na jejich tvářích ještě můžete číst stopy úsměvu, který jim dali andělé. Když je držíte za ruku, nespěchejte na ně, jděte jejich tempem,

protože vás chtějí vyléčit ze spěchu. Nedávejte jim dárky, ale darujte se jim vy sami.

Naslouchat je potřeba svým dětem i tehdy, když jde o výběr mimoškolních aktivit. I ten by měl být otázkou vzájemné dohody mezi dítětem a rodiči. Dítě, navzdory prokazatelnému talentu, do mimoškolních aktivit vysloveně nenutíte. Pravdou je, že talentované dítě musí, pokud chce dosáhnout úspěchů, hodně obětovat. Spíše se poraďte s dalšími lidmi, kteří vaše dítě znají a mají jej rády – s prarodiči, jinými příbuznými, s učiteli – na co je dítě šikovné, k čemu má vlohy.

Aktuální orientaci o tom, jak to vypadá s dětmi u nás, poskytují výsledky výzkumu o mimoškolních aktivitách dětí z loňského roku (Ogilvy and Mather pro Henkel):

- Zhruba 90 % školních dětí navštěvuje nějaký zájmový kroužek nebo oddíl.
- Nejnavštěvovanější jsou různé kroužky uměleckého zaměření (téměř třetina školních dětí navštěvuje nějaký umělecký kroužek).
- Na druhém místě jsou kroužky sportovní (které navštěvuje necelá třetina dětí).
- Návštěvnost kroužků by zřejmě byla i vyšší, ale bariérou je nejčastěji nedostatek času (tvrdí téměř pětina dětí).
- Přitom víc než 10 % dětí tvrdí, že se denně nudí.

To, že jsou hojně navštěvované sportovní kroužky – zejména chlapci – je logické a jistě to odpovídá klukovským zájmům. Navštěvovanost kroužků uměleckého zaměření je určitě zvyšována tlakem médií, která prezentují hlavně hvězdy „šoubyznysu“.

Pro budoucnost dětí ovšem víc, než jednostranné zaměření na výkon v jedné oblasti, je – jak už víme – důležitý celkový

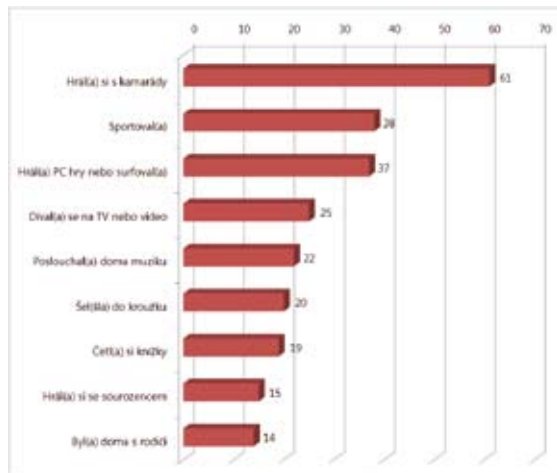
osobnostní rozvoj, včetně rozvoje mravního. Myslete na to, až budete vybírat mimoškolní aktivity pro svoje děti.

4. Zásadně důležitá je dobrá parta

Každý, kdo se zajímá o vnitřní svět dětí, velmi rychle zjistí, že v něm hrají naprosto dominantní roli kamarádi. A to od předškolních let až do dospělosti, přičemž jejich význam ještě s věkem roste!

Ve výzkumu IDM z roku 2007 uvedlo 76 % dětí (8 – 11 let), že je pro ně velmi důležité mít přátele a kamarády. A jen pro 5 % z nich to bylo důležité jen málo. V dlouhodobém výzkumu 11 a 13 letých dětí (ELSPAC – FSS MU Brno z let 2004 až 2006) uvedla děvčata i chlapci na otázku, nač se nejvíc těší, shodně dvě položky: **Na prázdniny** a **Na kamarády**. Do třetice tu ještě uvedeme z již citovaného výzkumu agentury Ogilvy and Mather pro Henkel (v rámci projektu „Není nám to jedno“) odpovědi dětí na otázku **Kdyby sis mohl(a) vybrat, co bys ve volném čase dělal(a) nejraději?** (Výsledky viz graf na následující straně.)

Mít správné kamarády je prostě bezkonkurenční hodnota pro život dítěte. Co je ale na tom zásadního i pro vás jako rodiče, je nenahraditelný význam dobrých kamarádů v době dospívání vašeho dítěte. V již jednou citovaném výzkumu agentury Median pro Junáka sice hned jako druhý největší problém v souvislosti se svými dětmi (po nedostatku času) uváděli rodiče obavu ze špatné party, jenomže mnohem menší část rodičů proti tomu něco účinného podniká. Ona je totiž třeba včasná prevence. A dokonce se ví, jaká: ještě před nástupem puberty uvést dítě do takového společenství vrstevníků, v němž si vytvoří kvalitní kamarádké vztahy. Prostředím, ve kterém se to daří nejčastěji, je dobrý oddíl,



kde hlavním zaměřením není výkonnost v nějaké speciální dovednosti, ale právě vytváření dobrých vztahů.

5. Nechte své dítě užívat si dětství

Situaci našich dětí charakterizuje mimo jiné i jeden závažný fakt: zkracuje se jim dětství. Oproti době před dvaceti až třiceti lety skoro o celé dva roky. Z 15 až 16 let se posunulo na 13 (hlavně u děvčat) až 14 let. Už to samo o sobě je pro vývoj dětí nepříznivé. Zkracuje se jim totiž to období, které klasik psychologie osobnosti Erik H. Erikson nazval „psycho-sexuálním moratorium“ vyznačujícím se určitým zklidněním infantilní sexuality a odkladem genitální zralosti a charakterizoval následovně: „*Tak budoucí partner a rodič může nejdříve projít nějakou formou školní výchovy, kterou mu zajistí jeho společnost, a naučit se technické a sociální základy pracovní situace. A je možné říci, že dítě se v tomto stádiu učí milovat a učit se stejně jako hrát si – a učit se nejdychtivěji ty*

techniky, které jsou v nejlepším souladu s ethosem produkce. A určitá hierarchie pracovních rolí již vstoupila do hravé a učící se představitivosti dítěte pomocí ideálních příkladů, skutečných nebo mýtických, které se nyní ukazují v osobách poučujících dospělých a v hrdinech legend, historie a románech.“ (Životní cyklus rozšířený a dokončený, s. 73)

K tomu podstatně přistupuje, že děti jsou už od raného školního věku konfrontovány s množstvím problémů světa dospělých, které k nim „prosakuji“ jak skrze přímou zkušenost v nefungujících a rozpadajících se rodinách, tak skrze jejich zprostředkování zejména spolužáky a médii. Navíc je pro většinu dětí škola stresující povinností, které by se rády vyhnuly: podle již citovaného dlouhodobého výzkumu ELSPEC – FSS MU Brno z let 2004 až 2006 – zažívá školní strachy skoro polovina dětí v 11 letech a dvě třetiny ve 13. Přitom to, že děti u nás nechodí do školy rády, se pokládá za „normální“. Do třetice je pak vhodné uvést, že skoro třetina dětí má týdně tři a více mimoškolních aktivit. To je situace, která děti evidentně přetěžuje a do budoucna představuje pro ně nikoliv přínos, ale ohrožení.

Vám, jako rozumným rodičům, nabízíme pohled na dětský věk očima muže, který mu rozuměl zvláště dobře – Jaroslava Foglara. Tohle odkázal těm, kterým věnoval celý život:

KOUZELNÁ LÉTA

Většina chlapců – a často i děvčat – školního věku touží po tom, aby už byli dospělí, protože nebudou muset chodit do školy, nikdo je nebude věčně napomínat, všechno jim zakazovat. Nebudou už muset doma ponížně škemrat o každou korunu, ale budou si je sami vydělávat a utrácet je, za co budou chtít. Nebudou se muset doma zpovídat, kde byli večer tak dlouho,

budou si moci po libosti nakládat se svým volným časem. Starší a staří lidé zase naopak touží po tom, aby byli mladí, i když se jim tato touha nemůže nikdy splnit.

Já považuji za nejkrásnější část lidského žití přece jen chlapecká nebo dívčí léta. Těch několik kratičkých, tak vzácných a tak rychle ubíhajících kouzelných let, když už nejste dětmi, také zase ale ještě ne „dospívajícími“. Tedy věk zhruba od deseti do čtrnácti, nejvýše do patnácti let! Věk, kdy vás baví zakládat si kroužky, party, chodit do oddílů s romantickou barvitou činností, shánět si klubovny a pak si je zařizovat, sbírat štítky od sirek, obaly od žiletek a žvýkaček, chodit na dobrodružné výpravy, sedět a zpívat u táborových ohňů, hrát vzrušující hry a číst dobrodružné knížky. Věk, kdy vás láká vše tajemné a neznáme – a vy máte šízravou touhu něco napínavého báječného prožít.

Je to opravdu jen několik těchto kouzelných let, kdy vás tohle vše „drží“, baví, zajímá, naplňuje celou vaši mysl. Je to doba kratičká, kratší než celé předchozí dětství a mnohem kratší, než potom věk dospělosti, který trvá desítky let.

Pokud tedy v těchto letech ještě jste, vaňte si jich, každého jejich dne si vaňte a snažte se vždy prožít jej co nejplněji. Neutíkejte z těchto let, nechtějte být předčasně dospělí! Nestrojte se jako dospělí, nekuřte, neosvojujte si zvyky dospělých, netvařte se dospěle! Buďte pravými nefalšovanými prima kluky a děvčaty, zapálenými pro vše, co s těmito několika kouzelnými roky souvisí a co vás bohužel přestane bavit, až z nich vyrostete.

6. Na prázdniny myslte s předstihem

S železnou pravidelností se to opakuje rok co rok: přijde květen a začne nepřetržitý proud rodičovských dotazů na všechna možná místa mající jeden společný refrén – kam mají dát své

dítě na letní tábor. V téhle situaci jsou bohužel snadnou kořistí zejména těch komerčních poskytovatelů „táborových služeb“, kteří za vysokou cenu nezaručují přiměřeně vysokou kvalitu táborů.

Ta totiž nevězí zdaleka v první řadě v té či oné na první pohled atraktivně vypadající specialitě – ať programové či jiné (například návštěvě nějaké celebrity či návštěvě nějakého neobyčejného místa) – nýbrž v celkovém vztahovém prostředí tábora a péči, kterou dítě na něm dostane. A tohle všechno se samozřejmě v první řadě odvíjí od osobních kvalit týmu vedoucích i dalších osob, které běh tábora zajišťují, a od složení účastníků, kteří na tom táboře jsou.

Když před dvěma lety dělali na Slovensku výzkum mezi dětmi o tom, proč chtějí navštěvovat různé mimoškolní aktivity, vyšlo jim naprosto přesvědčivě, že pro mladší školní děti je bezkonkurenčním důvodem osobnost vedoucího a u starších školních dětí tomu konkuruje jen kvalita party, která je s tou kterou aktivitou spojená. Obsah vlastní činnosti byl proti tomu neskonale méně důležitý. Potvrdilo se tedy to, co dávno a dobře znají všichni vedoucí z oddílů našich sdružení: děti hledají především dobré vztahy. S jejich existencí stojí i padá nadšení dítěte pro oddílovou činnost.

Co z toho ale plyne pro rodiče, kteří chtějí svému dítěti poskytnout opravdu bezpečný a současně lákavý pobyt na táboře? Že mu musí v první řadě zajistit vedoucího, kterému bude dítě důvěřovat, a partu kamarádů, s nimiž ho bude pobyt na táboře těšit. A tedy: začít je třeba nejlépe hned v září, kdy oddíly s pravidelnou činností nabírají nové členy a nováčkové budou mít celý školní rok k dispozici na to, aby se

mezi ostatními dobře „zabydli“ a navázali důvěryplný vztah s vedoucím.

Pokud z nějakého důvodu nemůžete nebo nechcete tuto optimální situaci pro táborový pobyt svého dítěte připravit, měli byste aspoň důsledně respektovat základní rady, které stručně shrnuje toto „**Osmero dobrého tábora**“:

1. Má kvalifikované vedení
2. Má zajímavý program
3. Je bezpečný
4. Je ve vhodných prostorách
5. Je zdravotně zabezpečen
6. Má dostatek informací pro všechny
7. Rozvíjí osobnost účastníka
8. Má důvěryhodného pořadatele

Co se za těmito radami skrývá i řadu dalších užitečných informací, naleznete na internetových stránkách www.dobrytabor.cz.

7. Buďte dobře informovanými rodiči

Pro vás, jako rozumné a zodpovědné rodiče, je jistě samozřejmostí, že se zajímáte o vhodnou stravu pro své dítě, zdravotní a hygienické podmínky i běžné každodenní vybavení. Také se jistě snažíte mít přehled o škole a všem, co s ní souvisí – například o možnostech dalšího studia, nabídkách návazných vzdělávacích institucí apod.

Pokud jste pozorně dočetli naše rady až sem, je vám také jistě jasné, že oblast mimoškolních aktivit vašeho dítěte je natolik důležitou součástí jeho života, že vám stojí za to mít i tady dobrý přehled. Aby vás to nestálo zbytečně mnoho času a úsilí, nabízíme vám pro první orientaci následující informace:

1. Hlavní typy poskytovatelů služeb v oblasti mimoškolních aktivit

- a) Školy – prostřednictvím kroužků a klubů (informace lze získat na konkrétní škole)
- b) Sdružení dětí a mládež případně sdružení pracující s dětmi a mládeží (viz dále)
- c) Sportovní instituce (další kontakty www.cstv.cz/sdruzene subjekty.htm)
- d) Domy dětí a mládeže a Střediska volného času (www.svetvolnehocasu.com)
- e) Kluby a podobná zařízení zřizovaná místními samosprávami (informace v místě)
- f) Komerční poskytovatelé

2. Sdružení dětí a mládeže nebo sdružení pracující s dětmi a mládeží

Hlavní rozdíl mezi nimi je v tom, že **sdružení dětí a mládeže** mají svou vlastní členskou základnu, na níž je zaměřená rozhodující činnost. Řada sdružení pořádá akce i pro děti, které nejsou jejich členy, ale jde o činnost doplňkovou. **Sdružení pracující s dětmi a mládeží** jsou tvořena zpravidla jen dospělými, kteří tvoří týmy připravující akce pro neorganizované děti a mládež (často určitého typu – např. handicapované děti, děti z menšin).

3. Základní typologie sdružení dětí a mládeže (kompletní kontakty na uvedené i další sdružení: www.crdm.cz/view.php?cisloclanku=2003062502)

- a) Velká tradiční sdružení s celorepublikovou působností nabízející všeobecně rozvíjející program – např. Junák – svaz skautů a skautek ČR, Pionýr, Asociace turistických oddílů mládeže, Česká tábornická unie, Liga lesní moudrosti

- b) Ekologicky zaměřená sdružení – Brontosaurus, Sdružení Mladých ochránců přírody ČSOP, Zálesák – svaz pro pobyt v přírodě, Expedice NATURA apod.
- c) Kulturně orientovaná sdružení – Folklorní sdružení ČR, Klub přátel umění v ČR
- d) Sdružení na křesťanské bázi – YMCA, Klub Pathfinder, Salesiánské hnutí mládeže, Asociace křesťanských sdružení mládeže, Dorostová unie, Royal Rangers apod.
- e) Sdružení zaměřená na moderní typy činností – Duha, Dětská tisková agentura, Cena vévody z Edinburgu, Hnutí Go!, Asociace malých debrujářů atd.
- f) Sdružení při organizacích pro dospělé – Mládež hasičů Čech, Moravy a Slezska, Mládež Českého červeného kříže, Moravská hasičská jednota, Asociace víceúčelových základních organizací technických sportů a činností ČR

4. Být členem, nebo jen občas docházet?

Členství vytváří optimální podmínky k vytvoření dlouhodobých vazeb (jak k vedoucím, tak k vrstevníkům), které jsou pro dítě mimořádně důležité. To při občasném docházení nikdy nevznikne. Na druhé straně klade členství na dítě i rodiče jasné požadavky: zejména na spolehlivost a organizování vlastního času tak, aby se dítě pravidelně činnosti (týdenní schůzky, měsíční výpravy, jarní a letní prázdniny) mohlo plně účastnit.

5. Další zdroje informací

Ptejte se na reference o sdružení, oddíle či kroužku ve svém okolí – dobrá zkušenost někoho z okolí je nejlepším doporučením. Výbornou příležitostí je akce pro veřejnost **Bambiriáda** (www.bambiriada.cz).

Další kontakty: www.kormidlo.cz, www.borovice.cz, www.adam.cz, www.bambibod.cz, , dále v Brně www.klubovny.cz a v Praze www.mitkamjit.cz.

8. Proměna zájmů dítěte je přirozená

Ideálním věkem pro vstup do nějakého oddílu je u děvčat první až druhá třída a u chlapců druhá až třetí. Důležitým faktorem je totiž určitá samostatnost dítěte, které se dokáže nejen obejít bez vaší přítomnosti i několik dní, ale dokáže i se zastupujícím dospělým vedoucím účinně spolupracovat na zajištění svých základních potřeb (právě v tom bývají holčičky o cosí napřed než kluci). Velkou výhodou pro děti je, když do oddílu už chodí jejich starší sourozenec nebo jiné dobře známé dítě.

Na druhé straně je pro tenhle věk typické, že děti u ničeho ještě příliš dlouho nevydrží. Je uměním výchovy najít „zlatou střední cestu“ mezi tím této nestálostí čelit a postupně zvyšovat schopnost dítěte ke stálosti, a mezi přetěžováním objektivních schopností dětí udržet delší dobu o něco zájem. Není neobvyklé, když dítě v raném věku vyzkouší několik zájmových aktivit. Proměna zájmů dítěte je zkrátka přirozená a souvisí s jeho vývojem.

Tohle všechno vědí i vedoucí oddílů a pravidelně bývá nováčkům poskytnuta několikaměsíční „zabíhací“ lhůta. Během ní si dítě hlavně ověří, jestli je pro něj oddílové prostředí dostatečným zdrojem vztahové jistoty – protože to bude (aspoň u tradičních sdružení) rozhodujícím kritériem toho, zda v oddílu zůstane, nebo ne. U některých náročnějších činností si současně vyzkouší i svou schopnost obstát před požadavky, které s tím souvisejí. Ono je například jedna věc chtít být hokejovou hvězdou jako Jaromír Jágr, a druhá třikrát týdně vstávat kvůli tomu kolem páté hodiny ranní na trénink a pak se

ještě místo návratu do vyhřáté postele posadit do školní lavice a podávat několik dalších hodin potřebný výkon ve psaní, čtení či počtech.

Svou roli a své možnosti si ostatně během této doby ověříte i vy: zda zvládáte časové a dopravní nároky spojené s členstvím dítěte v oddílu i zda mu případně jste schopni poskytnout základní vybavení nutné pro činnost v oddílu – u všeobecně rozvíjejících oddílů to bývá ročně jen několik málo set Kč navíc, ale u některých zaměřených na všelijaké moderní typy činností to budou zpravidla tisíce ročně. Je poctivé rovnou upozornit, že nároky na peníze bývají v běžných sdruženích mnohem nižší, než při aktivitách zajišťovaných jinými subjekty (rozdíl oproti komerčním je běžně na úrovni deseti i více násobku), ale současně nároky na organizaci rodinného života – s ohledem na spolehlivé zajištění účasti dítěte na akcích oddílu (zejména výpravách a táborech) – jsou nemalé. Pokud to dokážete, dítě vám jednou bude neskonale vděčné.

Pokud vidíte, že dítě má nějaké potíže, řešte je včas jak s ním, tak s vedoucími. Důležité je, abyste dobře rozpoznali, kde je „kámen úrazu“: Nedošlo k vytvoření dobrého vztahu vůči vedoucímu? Dítě se ho bojí nebo mu nedůvěřuje? Dítě má nějaký problém s ostatními členy oddílu? Jaký? Jen s někým, nebo skoro se všemi? Dítě je zklamané z činnosti? Co očekávalo? Může se to ještě změnit?

Toto jsou otázky, na něž je potřebné znát odpověď, než se rozhodnete buď dítě z oddílu vzít, nebo naopak se snažit ho tam podpořit a udržet. Když dítě v oddílu nevydrží, není to žádná tragédie – pokud se to už několikrát neopakovalo. Někdy stačí počkat jeden rok, dítě vnitřně dozraje a bez problémů se do oddílu integruje.

Po svačině byl dán povel ke skautským cvičením. „Do plavek!“ tak odevšad křičely mladé hlasy. Bylo chladno, ale my se již nedivíme ničemu. Konáme vše, o čem by se nám doma ani nesnilo. Nastoupili jsme na lesní mýtinu a cvičení počalo... Za půldruhé hodiny jsme byli hotovi. Oblékli jsme se a brzy nám bylo příjemně horko.

Jakou mám radost, že jsem si opravdu zvykl! Nyní jsem již mnohem silnější a zdravější než před příchodem sem.

(Jiří Wolker: **Táborový denník**)

9. Spolupracujte s vedoucími svých dětí.

Pokud se vaše dítě stane řádným členem nějakého oddílu, kroužku či souboru, začne další etapa vaší podpory jeho rozvoje prostřednictvím mimoškolních aktivit. Ta má několik rovin – a všechny jsou důležité.

Předně i nadále bude vaše dítě potřebovat vaši podporu a zájem. Podporu v tom, aby se opravdu řádně mohlo účastnit akcí „své party“. Zdůrazňujeme to už potřetí, protože máme zkušenost, že mnoha rodičům nedochází, jak je pro dítě zásadní, aby na setkáních svého oddílu, družiny, sboru či kroužku nechybělo. Absence totiž ohrožují jeho statut mezi ostatními kamarády, vytvářejí v jejich očích o něm negativní obraz jako nespolehlivého „partáka“, který v rozhodujících momentech selže. Zvlášť nebezpečné jsou absence na táborech. Bývá pravidlem, že dítě, které z nějakých jiných, než zdravotních důvodů chybí na táborech, má v následující sezóně velmi ztíženou „startovní pozici“, protože mu chybí táborová zkušenost plná atraktivních a spojujících zážitků, které tvoří ještě řadu měsíců důležitou „komunikační agendu“

děti v oddílu. A dítě, které na táborech nebylo, se nutně cítí „vystrčené“.

Důležitý je ovšem i váš zájem o to, jak si dítě v oddílu vede. Samozřejmě – až mu bude 13, 14 let, spíš o váš intenzivní zájem příliš stát nebude. Ale děti mladšího školního věku zájem rodičů významně motivuje. I ve sdruženích či oddílech, případně jiných typech aktivit, které systematickou spoluprací s rodiči nevyžadují (na rozdíl třeba od hry na hudební nástroj), je pro dítě vaše pochvala, povzbuzení či rada neocenitelným vkladem do jeho úspěšné a šťastné mimoškolní „kariéry“.

Tento váš zájem je ostatně i nejúčinnější prevencí vůči jevu, který nemůžeme pominout, i když není v těchto aktivitách zdaleka tak častý, jak by se z referování médií zdálo: jedná se o sexuální zneužívání dětí. Zde je na místě citlivý a současně střízlivý postoj. Drtivá většina lidí, kteří budou s vaším dítětem v kontaktu v oddílech, kroužcích či podobných uskupeních, se ho nikdy nedotknou způsobem, který by mu po této stránce ublížil. Přitom je jasné, že bez vnímatelných dotyků se jejich důvěryplný kontakt s dětmi neobejde. Bylo by tedy pošetilé a dětem ubližující vytvářet atmosféru permanentního ohrožení dětí sexuálním zneužíváním. Na druhé straně není na místě ani naivita, která děti před tímto zlem nedokáže ochránit. I když tedy ve všech sdruženích, která podporuje Česká rada dětí a mládeže, se jak v přípravě a vzdělávání vychovatelů, tak i ve výchově dětí podnikají různá preventivní opatření, je vaše pomoc nezbytnou součástí toho, aby tato prevence byla účinná (ČRDMD připravuje komplexní materiál k této závažné problematice, kde se budeme věnovat i spolupráci s rodiči).

Další důležitou rovinou vaší podpory života dítěte v mimoškolní aktivitě je dobrý kontakt s jeho vedoucími.

Téměř všichni o vaši spolupráci stojí – i když si o ni nedokáží vždy jasně říct (zejména je to problém mladých vedoucích). Zkrátka zajímejte se o činnost oddílu, klubu, souboru či kroužku, poznejte dobře jejich vedoucí – budou totiž časem vašimi nejlepšími spojenci při výchově vašich potomků. V době puberty budou „k nezaplacení“.

Konečně řada rodičů dokáže péči, kterou oddíl, klub či kroužek věnuje jejich dítěti, vracet různou praktickou pomocí: při stavbě tábora, při zajišťování dopravy, při shánění zahraničních kontaktů, při poskytnutí odborného servisu v oblasti stavařských činností, komunikačních technologií, právních či ekonomických problémů. Takové – a pochopitelně mnohé jiné – podpurné činnosti jsou nejen cennou pomocí oddílu (středisku, klubu či kroužku), ale současně posilují i prestiž vašeho dítěte. A vaše děti budou na vás hrdé.

10. Rodina je rodina.

Sdružení dětí a mládeže (ani střediska volného času se svými kroužky) nejsou místem, kde děti máte co nejčastěji „odkládat“. Rodinné zázemí a v něm prožité pěkné chvíle strávené s rodiči, sourozenci či prarodiči nemůže dítěti nahradit nic.





MAMI, TATI, ZNÁŠ MÁ PRÁVA?

Vydala: Česká rada dětí a mládeže (www.crdm.cz)

Autor: Jana Votavová, vedoucí programu Participace, Jindřiška Rousová (I. část),
Mgr. Jiří Zajíc (II. část)

Ilustrace: obrázky dětí z Knihy k dětským právům a MŠ Šumavská, Praha 2

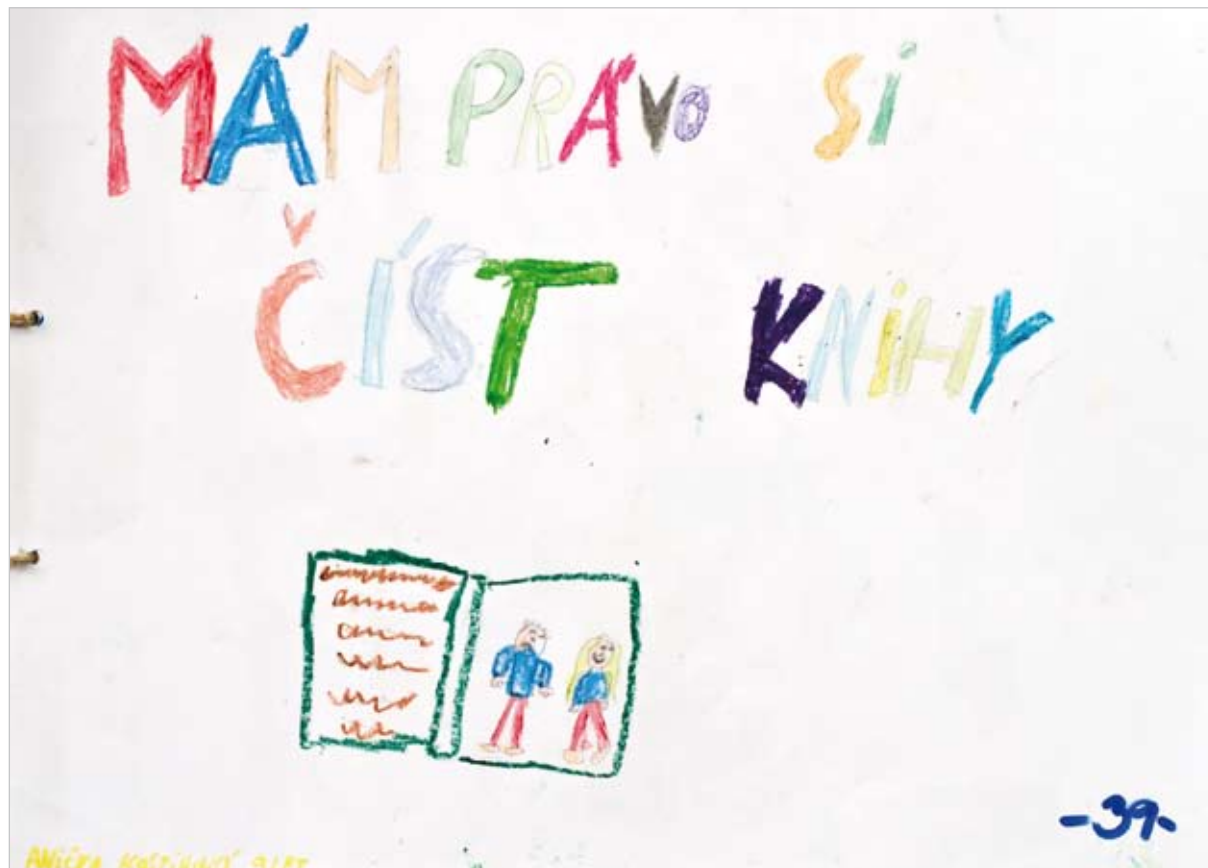
Sazba a grafika: Ing. Marek Krajčí

Tisk: Tiskárna Polička

Náklad: 5 000 ks
Praha, 2008

program Participace (www.participace.cz) je základní článek Duhy – sdružení dětí a mládeže, který od roku 1998 realizuje projekt Národní parlament dětí a mládeže.





Vydání této publikace bylo podpořeno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY